[२०२४] ५ एस.सी.आर. ५०१ : २०२४ आईएनएससी ३५९

राहुल कुमार यादव विरुद्ध बिहार राज्य

(सन् २०१८को फौजदारी अपील नं. १७७)

२५ अप्रिल २०२४

[बी.आर. गवई र सन्दीप मेहता*, न्यायाधीशहरू]

विचारणीय मुद्दा विचारणीय मुद्दा भनेको निवेदकलाई भारतीय दण्ड संहिताको धारा ३०२ र ३९४ अन्तर्गत दोषी ठहर्‌याउने निर्णय विरुद्धको चुनौती थियो, जसमा तल्लो अदालतहरूले कथित अपराध गर्दाको मितिमा निवेदकको नाबालिग हुने दाबीलाई विचार नगरेको भनी आरोप लगाइएको थियो।

शीर्षक टिप्पणीहरू फौजदारी कानून – नाबालिगताको दाबी कुनै पनि अदालतमा उठाउन सकिन्छ र यसलाई कुनै पनि चरणमा, मुद्दाको अन्तिम निपटारा पछि पनि मान्यता दिइनेछ – अदालतहरूले बाल न्याय ऐनको उद्देश्य र प्रयोजनबाट निर्देशित हुनुपर्छ र मामिलालाई सम्भाव्यताको प्रधानताको आधारमा प्राथमिक रूपमा विचार गर्नुपर्छ – बाल न्याय (हेरचाह र संरक्षण) ऐन, २०१५ – धारा ९(२)।

निर्णय: अदालतले नाबालिगताको दाबी पहिलो पटक पुनरावेदनमा पनि उठाउन सकिने ठहर गर्‌यो यदि त्यो जिल्ला अदालतमा पेश नगरिएको भए पनि, सर्वोच्च अदालत सहित – बाल न्याय ऐनको ध्यान नाबालिगको सुधार र पुनर्स्थापनामा छ, र अदालतको अति प्राविधिक दृष्टिकोणले ऐनमा निहित हितकारी प्रावधानहरूलाई पराजित गर्नु हुँदैन – बाल न्याय ऐन, २०१५ को धारा ९(२) मा भर परेको। [अनुच्छेद १०–१३]

बाल न्याय (हेरचाह र संरक्षण) ऐन, २०१५ – धारा ९४ – प्राथमिक मामला / प्रारम्भिक भार दाबीकर्ताले अदालतलाई ढिलो गरी उठाइएको नाबालिगताको दाबीको जाँच आवश्यक छ भनी सन्तुष्ट गर्न पूरा गर्नुपर्ने – सामग्रीहरू

निर्णय: अदालतले सर्वोच्च अदालतद्वारा ***अबुजर हुसैन विरुद्ध पश्चिम बंगाल राज्य***, (२०१२) १० एससीसी ४८९ मा दोषी ठहर पछि उठाइएको नाबालिगताको दाबीको मूल्यांकनका लागि निर्धारित गरेको दिशानिर्देशहरूलाई दोहोर्‌याएको छ – अदालतले अवलोकन गर्‌यो कि जहाँ नाबालिगताको दाबी ढिलो चरणमा उठाइन्छ, बाल न्याय ऐन, २०१५ को धारा ९४ मा उल्लिखित कागजातहरूको अभावमा उमेर निर्धारणका लागि चिकित्सा परीक्षणहरू गर्न सकिन्छ। [अनुच्छेद १२–१३]

- लेखक

अबुजर हुसैन विरुद्ध पश्चिम बंगाल राज्य [२०१२] ९ एससीआर २४४ : (२०१२) १० एससीसी ४८९; ***विनोद कटारा विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य*** [२०२२] ९ एससीआर ८३६ : २०२२ एससीसीअनलाइन एससी १२०४ – भर परेको।

भारतीय दण्ड संहिता, १८६०; फौजदारी कार्यविधि संहिता, १९७३; हतियार ऐन, १९५९।

नाबालिगताको दाबी; नाबालिग; अपराध गरेको मिति; दाबी उठाउने चरण; अप्रासंगिक; उचित जाँच; *प्राथमिक* सन्तुष्टि; कागजातहरू / प्रमाण; अस्थिकरण परीक्षण।

फौजदारी अपील अधिकारक्षेत्र: फौजदारी अपील नं. १७७ सन् २०१८ पटना उच्च न्यायालयको मिति २९.०६.२०१७ को फौजदारी अपील नं. ४३७ सन् २०१३ र मिति ३०.०४.२०१४ को फौजदारी अपील नं.५१८ सन् २०१३ को फैसला र आदेशबाट साथै फौजदारी अपील नं. २१४ सन् २०१८

रउफ रहिम, वरिष्ठ अधिवक्ता, अविरल कश्यप, आशिष झा, प्रभशरण सिंह मोही, अभिजीत चटर्जी, सुबोध कुमार पाठक, सुश्री बर्नाली बसक, शशि रंजन, पवन कुमार शर्मा, आकाश स्वामी, धर्मेन्द्र कुमार सिन्हा, अधिवक्ताहरू पुनरावेदकका तर्फबाट। अजमत हयात अमानुल्लाह, अधिवक्ता प्रत्यर्थीका तर्फबाट।

फैसला **मेहता, न्यायाधीश**

फौजदारी अपील नं. १७७ सन् २०१८ १. यो अपील पुनरावेदक–राहुल कुमार यादवद्वारा पटना उच्च न्यायालयको सम्मानित खण्डपीठले फौजदारी अपील नं. ५१८ सन् २०१३ मा मिति ३० अप्रिल, २०१४ र २९ जून, २०१७ मा पारित गरेका फैसलाहरू विरुद्ध दायर गरिएको हो।

२. पुनरावेदक र सह–अभियुक्तलाई प्रथम अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, दरभंगा (यसपछि 'जिल्ला अदालत' भनिने) द्वारा सत्र मुद्दा नं. ४४१ सन् २०११ मा भारतीय दण्ड संहिता, १८६० (यसपछि 'आईपीसी' भनिने) को धारा ३०२ र ३९४ अन्तर्गत र हतियार ऐन, १९५९ को धारा २७(२) अन्तर्गत दण्डनीय अपराधहरूका लागि मुद्दा चलाइएको थियो। जिल्ला अदालतले मिति ९ अप्रिल, २०१३ को फैसलाद्वारा पुनरावेदक र सह–अभियुक्तलाई माथि उल्लिखित अपराधहरूमा दोषी ठहर्‌याएको थियो र आईपीसीको धारा ३०२ अन्तर्गतको आरोपमा उनीहरूलाई मृत्युदण्डको सजाय सुनाएको थियो।

३. अभियुक्तहरूले उक्त फैसला विरुद्ध पटना उच्च न्यायालयमा पुनरावेदन दायर गरेर चुनौती दिए। मृत्युदण्डको पुष्टिका लागि जिल्ला अदालतले फौजदारी कार्यविधि संहिता, १९७३ को धारा ३६६ अन्तर्गत सन्दर्भ पनि पठाएको थियो। पटना उच्च न्यायालयको खण्डपीठका माननीय न्यायाधीशहरूले मिति ३० अप्रिल, २०१४ को फैसलामा भिन्न राय दिए, जसमा एक माननीय न्यायाधीशले पुनरावेदन योग्यताविहीन रहेको राय दिए भने अर्का माननीय न्यायाधीशले पुनरावेदन स्वीकार गर्नुपर्ने र अभियुक्तहरूलाई शंकाको लाभ दिएर सफाइ दिनुपर्ने राय दिए। खण्डपीठका माननीय न्यायाधीशहरू बीच मतभेद भएकोले, मामिला पटना उच्च न्यायालयका तेस्रो माननीय एकल न्यायाधीशलाई सुम्पियो, जसले मिति २९ जून, २०१७ को फैसलाद्वारा पुनरावेदन खारेज गरे तर पुनरावेदक र सह–अभियुक्तलाई दिइएको मृत्युदण्डलाई आजीवन कारावासमा परिवर्तन गरे।

४. यहाँ उल्लेख गर्नुपर्ने कुरा के छ भने मुद्दा दायर हुनुअघि नै, यहाँका पुनरावेदकले बाल न्याय (बालबालिकाको हेरचाह र संरक्षण) ऐन, २००० (यसपछि 'बाल न्याय ऐन, २०००' भनिने) को धारा ७–ए अन्तर्गत माननीय मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारी समक्ष एउटा निवेदन दायर गरेका थिए, जसमा उनले घटनाको मिति अर्थात २७ जुलाई, २०११ मा आफू नाबालिग रहेको दाबी गरेका थिए। उक्त निवेदनमा पुनरावेदकले आफ्नै जन्मकुण्डलीमा भर परेका थिए। तथापि, मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारीले उक्त निवेदन खारेज गरे।

५. जब मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारीले मामिला जिल्ला अदालतमा पठाए, पुनरावेदकले बाल न्याय ऐन, २००० को धारा ७–ए अन्तर्गत एउटा नयाँ निवेदन दायर गरे, जसमा उनले आफूलाई कानूनसँग द्वन्द्वमा रहेको नाबालिग भएको दाबी गरे, जुन मिति २८ नोभेम्बर, २०११ को आदेशद्वारा खारेज गरियो, यो तथ्यलाई ध्यानमा राख्दै कि पहिले मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारीले पुनरावेदकद्वारा दायर गरिएको यस्तै निवेदन खारेज गरिसकेका थिए।

६. यस पुनरावेदनमा अदालतलाई सम्बोधन गर्दै, पुनरावेदकको प्रतिनिधित्व गर्ने वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रउफ रहीमले सुरुमै भने कि जिल्ला अदालतमा पुनरावेदकको तर्फबाट घटनाको मितिमा उनी नाबालिग रहेको भन्ने दाबी पूर्णतया सतही ढंगले खारेज गरिएको थियो, उचित जाँच नगरी र केवल यही आधारमा कि मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारीले पहिले नै यस्तै प्रार्थना अस्वीकार गरिसकेका थिए।

७. उच्च न्यायालयमा पुनरावेदन गर्दा पनि, पुनरावेदकको तर्फबाट एउटा सान्दर्भिक दाबी उठाइएको थियो कि घटनाको मितिमा उनी नाबालिग थिए र त्यसैले जिल्ला अदालतमा उनको विरुद्ध गरिएका कारवाहीहरू दूषित थिए। तथापि, उच्च न्यायालयले पनि उक्त प्रार्थनालाई ध्यान दिन असफल रह्यो। त्यसैले उनले जोड दिए कि कानून अनुसार पुनरावेदकको नाबालिगताको दाबी निर्णय गर्न उनको उमेर निर्धारण गर्न एउटा जाँच गर्न निर्देशन दिइनुपर्छ।

८. *विपरीत रूपमा*, राज्यका तर्फबाट वकालत गर्ने अधिवक्ता श्री अजमत हयात अमानुल्लाहले श्री रउफ रहीमका तर्कहरूको विरोध गरे र जोड दिए कि पुनरावेदकको तर्फबाट उठाइएको अत्यन्त ढिलो गरी गरिएको नाबालिगताको दाबीलाई यस अदालतले स्वीकार गर्नु हुँदैन।

९. हामीले पुनरावेदकको तर्फबाट प्रस्तुत गरिएका तर्कहरूलाई विचारपूर्वक ध्यान दिएका छौं र अभिलेखमा उपलब्ध सामग्रीहरू पनि हेरेका छौं।

१०. निर्विवादित रूपमा, पटना उच्च न्यायालयमा पुनरावेदन विचाराधीन रहँदा, बाल न्याय (हेरचाह र संरक्षण) ऐन, २०१५ (यसपछि 'बाल न्याय ऐन २०१५' भनिने) लागू भएको थियो जसले अपराध गरेको मितिमा बालक भएको दाबी गर्ने अभियुक्तको तर्फबाट उठाइएको नाबालिगताको प्रार्थना विचार गर्न व्यापक संयन्त्र प्रदान गर्छ। बाल न्याय ऐन, २०१५ को धारा ९(२) को प्रावधानले स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्छ कि नाबालिगताको दाबी कुनै पनि अदालतमा उठाउन सकिन्छ र यसलाई कुनै पनि चरणमा, मुद्दाको अन्तिम निपटारा पछि पनि मान्यता दिइनेछ। तथापि, उच्च न्यायालयले पुनरावेदकको तर्फबाट उठाइएको नाबालिगताको प्रार्थनालाई विचार र निर्णय गरेन।

११. यस अदालतका धेरै निर्णयहरू छन् जसले नाबालिगताको दाबी, जिल्ला अदालत वा उच्च न्यायालयमा नउठाइएको भए पनि, यस अदालतमा उठाउन सकिने ठहर गरेका छन्।

१२. यस अदालतमा पहिलो पटक उठाइएको नाबालिगताको दाबीको मूल्यांकन गर्ने मापदण्डहरू निर्धारण गर्ने दिशानिर्देशहरू यस अदालतले ***अबुजर हुसैन विरुद्ध पश्चिम बंगाल राज्य१*** को मुद्दामा तय गरेको थियो जुन यहाँ पुनः प्रस्तुत गरिएको छः-

"**३९.** अब, हामी स्थितिलाई यसरी सारांशमा प्रस्तुत गर्छौं:

नाबालिगताको दाबी मुद्दाको अन्तिम निपटारा पछि पनि कुनै पनि चरणमा उठाउन सकिन्छ। यो यस अदालतमा पनि मुद्दाको अन्तिम निपटारा पछि पहिलो पटक उठाउन सकिन्छ। नाबालिगताको दाबी उठाउन ढिलाइ गरेको कुरा त्यस्तो दाबी अस्वीकार गर्ने आधार हुन सक्दैन। नाबालिगताको दाबी जिल्ला अदालतमा नउठाइएको भए पनि पुनरावेदनमा उठाउन सकिन्छ र जिल्ला अदालत र पुनरावेदन अदालतमा नउठाइएको भए पनि यस अदालतमा पहिलो पटक उठाउन सकिन्छ।

दोषी ठहर भइसकेपछि नाबालिगताको दाबी गर्दा, दाबीकर्ताले केही सामग्री पेश गर्नुपर्छ जसले प्राथमिक रूपमा अदालतलाई नाबालिगताको दाबीको जाँच आवश्यक छ भनी सन्तुष्ट गर्न सक्छ। प्रारम्भिक भार नाबालिगताको दाबी गर्ने व्यक्तिले पूरा गर्नुपर्छ।

कुन सामग्रीले प्राथमिक रूपमा अदालतलाई सन्तुष्ट गर्नेछ र/वा प्रारम्भिक भार पूरा गर्न पर्याप्त हुनेछ भन्ने कुरा सूचीबद्ध गर्न सकिँदैन न त कुनै विशेष प्रमाणलाई कति महत्व दिनुपर्छ भनेर निर्धारण गर्न सकिन्छ जुन नाबालिगताको अनुमान उठाउन पर्याप्त हुन सक्छ तर नियम १२(३)(क)(i) देखि (iii) मा उल्लिखित कागजातहरू निश्चय नै नियम १२ अन्तर्गत थप जाँच आवश्यक पार्ने अपराधीको उमेरको बारेमा अदालतको प्राथमिक सन्तुष्टिका लागि पर्याप्त हुनेछन्। संहिताको धारा ३१३ अन्तर्गत दर्ता गरिएको बयान अत्यन्त अस्थायी हुन्छ र सामान्यतया आफैंमा नाबालिगताको दाबीलाई न्यायोचित ठहर्‌याउन वा अस्वीकार गर्न पर्याप्त नहुन सक्छ। दोषी ठहर भइसकेपछि प्राप्त गरिएका विद्यालय छोडेको प्रमाणपत्र वा मतदाता सूची जस्ता कागजातहरूको विश्वसनीयता र/वा स्वीकार्यता प्रत्येक मुद्दाको तथ्य र परिस्थितिमा निर्भर गर्नेछ र तिनीहरूलाई प्राथमिक रूपमा स्वीकार वा अस्वीकार गर्नैपर्छ भन्ने कुनै कठोर नियम तोक्न सकिँदैन। *अकबर शेख* [(२००९) ७ एससीसी ४१५] र *पवन* [(२००९) १५ एससीसी २५९] मा यी कागजातहरू प्राथमिक रूपमा विश्वसनीय नपाइएका थिए भने *जितेन्द्र सिंह* [(२०१०) १३ एससीसी ५२३] मा विद्यालय छोडेको प्रमाणपत्र, अंकतालिका र चिकित्सा प्रतिवेदन जस्ता कागजातहरूलाई पुनरावेदकको उमेरको जाँच र प्रमाणीकरण निर्देशन गर्न पर्याप्त मानिएको थियो। यदि त्यस्ता कागजातहरूले प्राथमिक रूपमा अदालतको विश्वास जगाउँछन् भने, अदालतले धारा ७-ए को प्रयोजनका लागि त्यस्ता कागजातहरूको आधारमा काम गर्न सक्छ र अपराधीको उमेर निर्धारणका लागि जाँचको आदेश दिन सक्छ।

१ [२०१२] ९ एससीआर २४४ : (२०१२) १० एससीसी ४८९

पुनरावेदन वा पुनरावलोकन वा यस अदालतमा मुद्दा विचाराधीन रहँदा वा मुद्दा निपटारा भइसकेपछि पहिलो पटक उठाइएको नाबालिगताको दाबीको समर्थनमा दाबीकर्ता वा कुनै अभिभावक वा दाजुभाइ वा नातेदारको शपथपत्र त्यस्तो व्यक्तिको उमेर निर्धारण गर्न जाँच गर्न न्यायोचित ठहर्‌याउन पर्याप्त हुने छैन जबसम्म मुद्दाको परिस्थितिहरू यति स्पष्ट छैनन् कि अदालतको न्यायिक विवेकलाई अपराधीको उमेर निर्धारण गर्न जाँचको आदेश दिन सन्तुष्ट गर्छन्।

जहाँ नाबालिगताको दाबी पहिलो पटक उठाइन्छ त्यो अदालतलाई सधैं २००० को ऐनको उद्देश्यहरूद्वारा निर्देशित हुनुपर्छ र यो कुरामा सचेत रहनुपर्छ कि २००० को ऐनमा निहित हितकारी र कल्याणकारी प्रावधानहरू अति प्राविधिक दृष्टिकोणले पराजित नहोऊन् र २००० को ऐनको लाभ पाउन योग्य व्यक्तिहरूले त्यस्तो लाभ पाऊन्। अदालतहरू अनावश्यक रूपमा कुनै सामान्य धारणाबाट प्रभावित हुनु हुँदैन कि विद्यालयहरूमा अभिभावकहरूले भविष्यको लाभका लागि आफ्ना बालबच्चाको उमेर एक वा दुई वर्ष कम बताउँछन् वा चिकित्सा परीक्षणद्वारा उमेर निर्धारण धेरै सटीक हुँदैन। मामिलालाई सम्भाव्यताको प्रधानताको आधारमा प्राथमिक रूपमा विचार गर्नुपर्छ।

४०. सन्दर्भको जवाफ अनुच्छेद ३९.१ देखि ३९.६ मा उजागर गरिएको स्थितिको आधारमा दिइएको छ। अब मामिलाहरू निपटाराका लागि सम्बन्धित बेन्च(हरू) समक्ष सूचीबद्ध गरिनेछन्।"

१३. ***विनोद कटारा विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य२*** को मुद्दामा, यस अदालतले सम्बन्धित सत्र अदालतलाई अभियुक्तको उमेरको बारेमा कानून अनुसार जाँच गर्न निर्देशन दियो, यद्यपि उनको उमेर ५० वर्ष नाघिसकेको थियो र यस अदालतले दोषी ठहरको विरुद्धको उनको पुनरावेदन खारेज गरिसकेको थियो, ढिलो चरणमा नाबालिगताको दाबीको निर्धारणको पक्षलाई ध्यानमा राख्दै। उक्त फैसलाबाट सान्दर्भिक अंशहरू यस प्रकार छन्: –

"**५१.** आदर्श रूपमा, कुनै व्यक्तिको उमेरको बारेमा कुनै विवाद हुनु हुँदैन यदि जन्म कानून अनुसार दर्ता गरिएको छ र जन्म मितिलाई वास्तविक जन्म अभिलेखको आधारमा विद्यालय रेकर्डमा प्रविष्ट गरिएको छ भने। तथापि, भारतमा, गरिबी, अशिक्षा, अज्ञानता, उदासीनता र प्रणालीको अपर्याप्तता जस्ता कारकहरूले प्रायः कुनै व्यक्तिको उमेरको कागजी प्रमाण नहुने अवस्था निम्त्याउँछन्। त्यसैले, ती मामिलाहरूमा जहाँ नाबालिगताको दाबी ढिलो चरणमा उठाइन्छ, प्रायः २०१५ को ऐनको धारा ९४ मा उल्लिखित कागजातहरूको अभावमा उमेर निर्धारणका लागि केही चिकित्सा परीक्षणहरू गरिन्छन्। निकै ढिलो चरणमा नाबालिगताको दाबी उठाउन अनुमति दिने नियमको तर्क समकालीन बाल अधिकार न्यायशास्त्रमा छ जसले सरोकारवालाहरूलाई बालबालिकाको सर्वोत्तम हितमा काम गर्न आवश्यक गर्छ।

५४. बाल न्याय प्रणालीका कार्यकर्ताहरू बीच बालबालिकाको अधिकार र सम्बन्धित कर्तव्यहरूको बारेमा जागरूकता कम छ। एक पटक बालक वयस्क फौजदारी न्याय प्रणालीको जालमा फसेपछि, त्यसबाट बिना क्षति बाहिर निस्कन कठिन हुन्छ। कटु सत्य के हो भने कानूनी सहायता कार्यक्रमहरू पनि प्रणालीगत बाधाहरूमा फसेका छन् र प्रायः कार्यवाहीको निकै ढिलो चरणमा मात्र व्यक्तिलाई नाबालिगताको आधारमा फरक व्यवहार पाउने अधिकार सहित आफ्ना अधिकारहरूको बारेमा थाहा हुन्छ।

५५. ध्यानमा राख्नुपर्ने कुरा बाल न्याय ऐनको मुख्य उद्देश्य र प्रयोजन हो। यो कानूनको ध्यान नाबालिगको सुधार र पुनर्स्थापनामा छ ताकि उसलाई पनि अन्य बालबालिकाहरू जस्तै अवसर प्राप्त होस्। *प्रताप सिंह* (माथि) मा, यस अदालतले बाल न्याय ऐनको उद्देश्य र प्रयोजनको बारेमा व्याख्या गर्दै निम्न टिप्पणीहरू गरेको थियो:—

"...उक्त ऐन केवल हितकारी कानून मात्र होइन, यो उपचारात्मक पनि हो। ऐनको उद्देश्य वयस्क अपराधीहरूको तुलनामा नाबालिगलाई हेरचाह, संरक्षण र पुनर्स्थापना प्रदान गर्नु हो। बाल न्याय प्रशासनका लागि संयुक्त राष्ट्र संघको न्यूनतम मानक नियमहरूको नियम ४ लाई ध्यानमा राख्दै, यो पनि ध्यानमा राख्नुपर्छ कि फौजदारी जिम्मेवारीका नैतिक र मनोवैज्ञानिक घटकहरू पनि नाबालिग परिभाषित गर्ने एक कारक थिए। त्यसैले, पहिलो उद्देश्य नाबालिगको कल्याणको प्रवर्द्धन हो र दोस्रो उद्देश्य आनुपातिकताको सिद्धान्त ल्याउनु हो जसद्वारा अपराधी र पीडित दुवैको परिस्थितिहरूमा प्रतिक्रियाको आनुपातिकता सुरक्षित गरिनुपर्छ..."

२ [२०२२] ९ एससीआर ८३६ : २०२२ एससीसीअनलाइन एससी १२०४

१४. प्रस्तुत मामिलामा, पुनरावेदकले माननीय मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारी समक्ष जन्मकुण्डलीको आधारमा नाबालिगताको दाबी उठाउँदै सबैभन्दा पहिले एउटा निवेदन दायर गरेका थिए। उक्त निवेदन खारेज गरियो। तथापि, जिल्ला अदालत समक्ष, जन्म प्रमाणपत्र पेश गरियो र उमेर निर्धारणको लागि एउटा याचना उठाइयो। माननीय जिल्ला अदालतले उक्त प्रार्थना यो अवलोकन

गर्दै खारेज गर्‌यो कि जन्म प्रमाणपत्र १९९५ मा जारी गरिएको भए तापनि, त्यो पहिले माननीय मुख्य न्यायिक दण्डाधिकारी समक्ष दायर गरिएको निवेदनसँगै पेश गरिएको थिएन।

१५. अभिलेख हेर्दा, हामी पाउँछौं कि बाल न्याय ऐन, २००० वा बाल न्याय ऐन, २०१५ को प्रावधानहरू अनुसार उचित जाँच गरिएको थिएन ताकि पुनरावेदकले घटनाको मितिमा नाबालिग मानिने प्रार्थना विचार गर्न सकियोस्, यद्यपि दाबी सबैभन्दा पहिलो अवसरमा नै उठाइएको थियो। कुनै शंका बिना यो भन्न सकिन्छ कि पुनरावेदकले उठाएको नाबालिगताको दाबीलाई उचित जाँच नगरी खारेज गर्न सकिने थिएन।

१६. माथिको छलफलको परिणामस्वरूप, हामी यसै निर्देशन दिन्छौं कि माननीय प्रथम अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, दरभंगाले बाल न्याय ऐन, २०१५ र त्यस अन्तर्गत बनेका नियमहरूमा प्रदान गरिएको प्रक्रिया अनुसार पुनरावेदकको उमेर/जन्म मिति निर्धारण गर्न पूर्ण जाँच सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

१७. सम्बन्धित प्रहरी चौकीको प्रमुखले माननीय प्रथम अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशलाई कागजात/प्रमाण संकलनको प्रक्रियामा पूर्ण सहयोग प्रदान गर्नुपर्नेछ ताकि जाँचलाई सहज बनाउन सकियोस्। कार्यवाहीमा भाग लिने उचित अवसर अभियुक्त र अभियोजन दुवैलाई प्रदान गरिनेछ।

१८. यदि जिल्ला अदालत जाँचको क्रममा अभिलेखमा राखिएका कागजात/प्रमाणपत्रहरूको आधारमा तार्किक निष्कर्षमा पुग्न असमर्थ भएमा, अन्तिम उपायको रूपमा, ***विनोद कटारा*** *(माथि)* को मुद्दामा यस अदालतले गरेको टिप्पणीहरूलाई ध्यानमा राख्दै पुनरावेदकको अस्थिकरण परीक्षण गराउन सक्नेछ।

१९. जाँच आजको मितिले १२ हप्ता भित्र पूरा गरिनेछ।

२०. यो आदेशको एक प्रति तत्काल माननीय प्रथम अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, दरभंगालाई जानकारी र पालनाका लागि पठाइनेछ।

२१. प्रक्रिया समाप्त भएपछि, जाँच प्रतिवेदन यस अदालतमा पठाइनेछ र एक प्रति अभियुक्त र अभियोजनलाई पनि प्रदान गरिनेछ।

२२. मामिला अगस्त, २०२४ को तेस्रो हप्तामा सुनुवाईका लागि सूचीबद्ध गरिनेछ।

फौजदारी अपील नं. २१४ सन् २०१८ २३. फौजदारी अपील नं. १७७ सन् २०१८ सँगै सूचीबद्ध गर्नुहोस्।

शीर्षक टिप्पणी तयार पारेको: मुद्दाको परिणाम: नीति ऋचारिया, मानार्थ सह-सम्पादक अन्तरिम निर्देशन जारी। (*प्रमाणित गर्ने:* लिज म्याथ्यू, वरिष्ठ अधिवक्ता) मामिला पुनः सूचीबद्ध गर्नुपर्ने।